

יעקב ישראל דה האן

השטן המושיע¹

מוקדש לז'ורד' אָקוּ:2 אין בעולם דבר לא־אנושי יותר מאשר להיות בורגני; ומכל הבורגנויות, הבורגנות ההולנדית היא הלא־אנושית ביותר. היא היתה בוודאי מוכרת את עצמה, אלמלא היה הדבר כל כך לא־מהוגן, ואילו רצה בכלל מישחו לקנות. ככל שהתחזקתי בחיים ובעשייה האמנותית, כך שנאתי שנאה טהורה את הארץ הזאת. נחמתי היא שעם הבורגנים הקטן והמהוגן הזה יאבד לבטח בטרם עת, בגלל הנצרות, האלכוהול והמרקסיזם. אחד מכאבי הוא שאני אמן הולנדי. ז'ורד' אקו, כל נהיה שני בורגנים.

הראש האומלל, כולו דם ופצעים,
 בשחור ליל קפוא תלוי הוא זוהר,
 יפי כאבו כמשקולת פאר,
 שושנים אדומות ועטרת קוצים.
 (מתוך "חרוזים על ישו" מאת דה האן)

1

בפעם האחרונה שהשטן ביקר אצלי, אמר, לפני הסתלקותו העצבנית: "הלן, אל תשכח אותי. חשוב עלי לעתים קרובות, משום שאני אוהב אותך, ותזכור אותי חזק כל כך, עד שתרגיש איך הגוף שלך שחור ולא קשור לעולם החיצון. בכל מקום שאהיה בו באותה שעה, אדע שאתה לא שוכח אותי, ואיפה אתה גר, ומה שלומך. אתה תעשה את זה?"
 "כן", עניתי בחיל ורעדה: "אחשוב עליך תמיד... אני לא יכול להיות בלעדיך".

1 במקור הופיע הסיפור (1907) ללא שם.

2 Eekhoud (1854–1927), סופר בלגי.

זה היה אחר הצהריים, ואני ישבתי ליד ערוגה של שושנים אדומות, טובל בניחוח ובשמש, וחשבתי על עצמי. והנה בא מן הבית צעיר לבוש לבן, ומסר לי מכתב מצרפת. אהה, מן השטן. בכך הבחנתי מיד בשל כתב היד המעוצב בקפידה, והודות לחותם הפּנטגֶרם האדום שחתם את המכתב. השטן כתב:

בחורי היקר, זה זמן רב לא הבחנתי שאתה חושב עלי חזק; אולי חשבת איזו מחשבה אקראית מפעם לפעם, אבל מחשבות כאלה לא מגיעות אלי. זה מצער אותי מאוד. כי עכשיו אינני יודע מה שלומך ואיפה אתה גר. אני מקווה שבאמסטרדם, ושהמכתב הזה יגיע לידיך. עלי לנצל את ירידותך. נקלעתי להתערבות עם אחד מאויבי – מי שהוא השטן, רוכש לעצמו רבים כאלה, למרבה צער – על כך שלא יצליח להרחיק מעלי את הטוב שבידידי בין בני האדם באמצעות שיחות נלבבות. אני רוצה מאוד לזכות בהתערבות זו, למען התענוג הפרטי שלי, יותר מאשר למען הפרס. בתור ידידי הטוב ביותר הפנית אותי אליך. כשתקבל פנייה זו, אנא כתוב לי תיכף ומיד. ובוא, כבר מחר אם אפשר, למלון בֶּרְדְּפֹרְדֶּר, רחוב ד'אַרְקָאָר 17. שאל על הווייקאונט מֶצ'לִי, אני נוסע תחת השם הזה. במלון תפגוש גם באויב, ותיחשף לפיתוי מלא האהבה שלו. ראה, הוזהרת. אל תסמוך על אמונך ב', ואל תזלזל באויב. הוא איש בעל כישורים זולים, בינוניים, ולכן יש לו השפעה רבה על הבריות. יהיה עליך להיות חזק ונחוש כדי לעמוד בפניו. אל תסב לי את העצב העמוק שבכניעה, הרי אני כל כך אוהב אותך.

Totus in me tuus,³

שטן⁴

בעודי רועד מהתרגשות השבתי תיכף ומיד, אבל הקפדתי שאותיות כתב ידי יהיו חזקות, זקופות ונאות.

אדון וחבר גדול, אכן לא חשבתי עליך חזק ומתוך כוונה לעתים קרובות מספיק. מחל לי על כך ברוב חסדך. כן, למזלי אני נמצא עדיין באמסטרדם, ואעזוב לפריו ברכבת הערב. כמה מאושר אני, שאתה רואה כי את הנאמן בתכריך. לא אאכזב אותך. והאם אסור לי לזלזל באויב? הסבור אתה שתהיה זו ראשית מפלתי? רווקא הרגשתי שאני הולך ומתחזק ככל שאני בז לכריות באופן טהור יותר, והרי הם אויבי הטבעיים.

אדוני הטוב, אתה שואל לשלומי בהולנד? אני חי; וכני הארץ הזאת, שאינם חיים, די להם בכך כדי להכביד עלי. כן, אמנם אומרים כאן: 'חיה ותן לחיות', אבל פירוש הדבר שבבילם הוא: 'תרוויח

3 לטינית: "כולי שלך".

4 במקור בעברית אשכנזית Sótòn

הרבה כסף, ותן משהו גם לזולת'. רוב האנשים כאן מכורים גם לדת, לאלכוהול ולמרקסיזם, עד כדי כך שאין שומעים כאן מלה אחת של היגיון. מצד שני, יש לעם הזה גם כמה מעלות לאומיות. הוא כנוע וצייטן כראוי, כך שכל אחד יכול כאן לשמש מנהיג של מפלגה פוליטית, ואכן כל אחד כאן עושה זאת. פתגם פופולרי רווח: אם כבשה אחת מצליחה לעבור את הגשר, יבואו רבות אחריה; ו'הרועה הטוב' הוא הנערץ כאן ביותר אחרי ה'נָבֵר'. ויש אפילו אזורים שבהם הרועה נחשב עוד יותר מהמסקה. אפשר עוד בהחלט לסבול את זה כאן, אם כן.

בכסף שהקצבת לי קניתי יהלום טהור מסוגו.

להתראות מחר. תוכל להיות סמוך ובטוח כחיבתי האיתנה.

Totus in te tuus,⁵

הלן מארי

4

כאשר כתבתי את הרברים, חשבתי: עכשיו אנסה לחשוב עליו כל כך חזק, עד שיוכל להרגיש זאת, ואז יִדַע שאשאר נאמן לו מול כל אחד. מחשב שמא יאבד, הבאתי בעצמי את מכתבי אל הדואר. אחר כך לא חזרתי אל הגינה הגדולה שלנו, אל הערוגה מלאת השושנים האדומות, הנוטפות כהות כדם בתוך הירק. שכוב פרקדן בבגדי על מיטתי, חשבתי חשיבה מאומצת על השטן. כאילו עזבתי את דירתי ערוך ונכון למסע... חציתי כמה רחובות... חציתי את התעלות יפות הצללים... התחנה... מסילה חוצה את הולנד ואת בְּרֶפְנֵט... ארצות אחרות... פריז... מלון ברדפורד המוכר לי, כך חשבתי בנאמנות ומתוך ריכוז על דרכי הנסיעה שהפרידו בינינו. ראשי התעייף והתרוקן ממחשבות... מאחורי עיני חשתי דגדוג נעים ורך... הרגשתי איך גופי מתנחשל, שחור... בלא קשר לעולם החיצון. מחשבתי המודעת האחרונה היתה: האם הוא ירגיש עכשיו שאני חושב עליו מספיק?

5

למחרת ירד גשם ברבֵּעִיה הרחבים של פריז, המזורזפים בעדינות משמים נמוכים ללא שמש. מחשב מהשפעות עוינות הגעתי עד למלון, רועד מפחד. את מחשבתי כיוונתי בדיוק אל השטן כדי להיות נאמן לו. ממוקד אך נבוך, משבש חלק מן המלים, שאלתי על הוייקונט מצ'לסי.

"אתה מהולנר?", שאל השוער בארשת רצינית־רוגעית.

5 לטינית: "כולך שלך".

"כן... כן... מצפים לי".

האיש הורה לבחור צעיר ללוות אותי ולהראות לי את הדרך; הייתי חלש בעת ההליכה, עד כדי כך שהנער הזריז הבחין בכך. פני נחרשו קמטים עמוקים ביותר, כאב עוויתי וחותר. הנער הביט בי, וחשבת: איזה בחור יפהפה. אבל מיד גירשתי בבהלה את המחשבה הזאת, וחשבתי רק עליו.

בחדר ישב השטן וכתב, כתיבה שדרשה ריכוז רב, על כן לא נשא אלי את מבטו. "אדוני... הוא רעד... התקרב אלי, ולא נגע בי.

"מה קרה... קרה משהו? הרי באתי תיכף ומיד, לא?"

עיניו היו כבויות:

"אני הולך העירה, ילדי... לא, עכשיו לא נאמר מלה זה לזה... זו תהיה השפעה לא הוגנת עליך מצדי... את המכתב שלך קיבלתי... תודה רבה... וגם הרגשתי שאתמול חשבת עלי... אל תנטוש אותי."

"לחכות כאן?"

"לא לא... כאן ליד... הדלת הזאת... חשוב עלי חזק ככל שתוכל, ואל תיכנע... אתה מכיר היטב את האויב."

6

תחילה לא העזתי להיכנס לחדר הבא, אבל אחר כך העזתי בכל זאת, בעודי חושב חזק ובמפגיע על השטן. כשנכנסתי, ראיתי את האיש העוין. זה היה ישו כריסטוס, כפי שהבחנתי מיד. הוא ישב, חסון ולבוש לבן, לפני מכתבה משופעת. ספר רחב היה מונח עליה, פתוח, עמודיו לבנים בוהקים, ללא סימני דפוס. הוא קרא בו מתוך ריכוז מאומץ. עיניו הכהות־מכוונות היו מלאות ריכוז כאשר נשא אלי את מבטו. "ברוך הבא", אמר. בלי לחשוב, בלא דעת ובלא צער נטשתי את אמונו של השטן.

ישו הניח לי לשבת מולו, ואני נמלאתי אהבה ויראת כבוד, בלי מחשבות על השטן. הוא דיבר למעני, ודבריו פיכפכו כמי מעין, פשוטים להבנה, עזים. כל כך נהניתי מזה, ופסוקים חדשים פיכפכו בנשמת, כדוגמת הסונטות העתיקות הנפלאות ששוררתי בהן פעם את מסכת אהבת־וייסוריו. בדברו הניע את ידי מעט ובפשטות; רוב הזמן נחו פתוחות וחשופות על מסעדי כיסאו. ראיתי שהן לבנות ללא רבב, ללא שמץ אודם, כמו דפי הספר נטולי האותיות שבו קרא מתוך ריכוז. שאלתי ביראת כבוד מה טיב הספר ומה ערכו. הוא הניח עליו באהבה את ידו הלבנה, ואמר: "זהו ספר מיוחד כל כך... נראה לך שהרפים חלקים? אם תלמד לקרוא בו מתוך ריכוז רב, תראה זאת אחרת... וככל שתהיה

טוב יותר בעצמך, כך תקרא דברים טובים יותר בספר.
 "האם אוכל ללמוד לקרוא בו... האם תלמד אותי?"
 "איני יכול ללמד אותך... את זה יהיה עליך לעשות בעצמך... תצטרך להתאזר בסבלנות ובאהבה."
 צליל קולו הפך לחר, עוין: "יש גם ספר ארום, נטול אותיות בדיוק כמו הלבן הזה... הוא ברשותו של מישהו שרוצה לפתות אותך... ואומר לך זאת: משעה שתתחיל ללמוד לקרוא באותו ספר ארום, הספר הלבן יאבד לך... לעולם ועד."
 ואז, בזעזוע עז, חשבתי על השטן, שזנחתי.

7

הרגשתי כי הוא נוכח ברחובות הרחבים של פריז, נשאר קשור אלי בחדר הזה, וסבלו, בגלל חוסר הנאמנות הפשוטה שלי, כאב לי מאוד. הדברים קרו ממש כפי שהוא צפה מתוך יגונו והיכרותו עם העולם. את תורותיו נטשתי לנוכה שכנועו הזול של אויבו, שדיבר באופן בינוני כל כך על ענווה ואהבת אדם. אבוי, הרי השטן כל כך העריך בי את היותי גא כסלע, בלא שמץ של ענווה משפילה, מעולם לא אהבתי מישהו לרעתי, והתנגדתי בנחישות להשפעות המשחיתות של ישו. עכשיו לקח בידו את הספר הלבן, ובריכוז גדול קרא מן העמודים החלקים נטולי האותיות. אבל אני לא המשכתי עוד להאזין לו. חשבתי כליכולי על השטן, כל כך חזק, כך קיוויתי, שהוא יוכל להרגיש זאת.

הקול הקורא שעורר בי שנאה סולק, אבד, נשמע. מאחורי עיני חשתי דגדוג נעים וקל. הרגשתי כי גופי שחור, בלי קשר לעולם החיצון, והשתוקקתי כל כך שהשטן ירגיש בנאמנותי המחודשת. ושנאתי את ישו האנושי.

8

הוא חדל לקרוא, ואת זה שמעתי, וגם את שאמר:

"לא הקשבת..."

"לא... אכן לא..."

"חשבת על השטן... זה האסון שלך..."

"גרוע מספיק ששכחתי אותו לרגע אחד בגלל אהבת האדם הבינונית שלך."

"סבלתי כל כך הרבה בוז למען בני האדם, אתה הרי יודע... ועל הכל מחלתי..."

"כי זה הטבע שלך, והמקצוע שלך... כמוכן."

"על דברי הזלזול הללו אני מוחל לך... כפי שאני מוחל על הכל... האהבה היא הדבר הכי טוב... לרעיון הזה רצייתי להביא אותך... אבדת רחוק כל כך... תעית לגמרי בגלל

אנוכיות וחוסר אהבה... ואינך רוצה לחזור אל הדרך הנכונה..."
 "אל תטיף לי שאני חסר אהבה ואנוכי... באותה מידה אני יכול להטיף לך שאתה
 אנושי ומלא אהבה, אלה שתי תכונות מעוררות סלידה בעיני."
 "עד כדי כך סטית מן הדרך..."
 "כל כך לא מוסרי מצידך לנסות להשפיע עלי... האינך יודע זאת... מדוע אתה רוצה
 לכפות עלי דרך שאינה דרכי... האם אינך יודע עדיין שדרכו של כל אחד ואחד היא
 הדרך הנכונה לו... בגילך יודעים את זה, או שלא לומדים את זה לעולם..."
 "אני רואה שאיני יכול לעזור לך... תיכף יבוא השטן, ואז אלך לדרכי... התעייה שלך
 מייסרת אותי כל כך... אל תחשוב שרק על הצלב סבלתי... אני עדיין סובל יום-יום
 בגלל הסבל של כל אדם, ובגלל כל תעייה... הבט."

9

מתוך גלימת הקפלים הלבנה שלו הראה לי את ידיו, ועכשיו היו עליהן סטיגמות
 מדממות, אדומות מדם. ראיתי אותן, נרתעתי מהן, מלא בעתה.
 הדם החמים טפף בעצלתיים והתפשט. הוא אמר: "כיוון שאני סובל עד עמקי
 נשמתו בגלל הרוע התועה שלך, פצעי הצלב הכואבים שלי שבו ונפתחו... ולעולם לא
 יגלידו לגמרי, עד אשר איש לא יתעה ולא יסבול עוד."
 הבטתי לאחור, משום שחשבתי כי שמעתי את קול צחוקו העדין והחביב של השטן,
 אבל הוא טרם שב אל החדר. אמרתי, רגוע מבהלה, אכזר אל מול המדמם: "הראה את
 פצעי הצלב היפים שלך למי שתמצא... אבל אל תדרוש ממני להאמין שסבלת על הצלב.
 כל כך נהנית שם, הנאה טהורה, עצבנית... האם אינך יודע שעניינים הם פסגת ההנאה?
 האינך יודע זאת?"

"וזהו הקשה בייסורי... תעייה עיוורת כזאת... אין לה תקנה... בשל כך מדממות ידי."
 "וגם זה מסב לך כאב מלא שמחה... והנזירות הכורעות סביב צלמיך האדומים
 במנזרים הלבנים, הן נהנות מכך, כל אחת בדרכה שלה... כלום אינך יודע דבר על הקשר
 בין אהבה לאכזריות... ובין דת לאכזריות?"
 "איני מכיר אלא את סבלם של בני האדם... ואני סובל ממנו."
 "אם כך, צדק בכל זאת השטן, שאין בך אלא בינוניות חביבה... ושגלל זה מעריציך
 רבים כל כך."

הוא לא השיב על כך, ואני המשכתי להכות בו בדברי הבוז שלי: "והמשוררים השרים
 על מה שמכונה ייסוריך, הסבור אתה שהם מרגישים משהו אחר זולת הנאה על מותך
 הססגוני? אני מכיר אחד מהם... באמסטרדם... הוא חיבר עליך הרבה חרוזים נערצים...
 ומילא את קירות ביתו בציורים שלך... הדבר גורם לגופו סיפוק מלא. ואני מבטיח

לך שהרבה מאוד אנשים משתמשים בך באופן הזה... נראה שאין זה מנוגד אף לאחד משלושת הנדרים..."⁷

"לא הרברים האלה מכאיבים לי... התעייה הטיפשית שלך היא המכאיבה לי... אני מוחל לך..."

"בוודאי שאתה מוחל לי... זה המקצוע שלך... אל תתגאה בו כל כך... הרי גם אני לא מתגאה בכך שאני מוחל, לעולם לא... אף על פי שהתכונה האחרונה בהחלט טובה יותר..."

10

הוא קם, ואז אמר: "אני צריך ללכת, ולצערי איני יכול לעשות למענך דבר... אני מעניק לך את מחילתי ואת ברכת העמוקה."

הוא התקרב אלי... הוא הושיט את ידיו, המדממות, אל מעל לראשי. שנאתי את האנושיות מלאת האהבה שלו, וגם חששתי נורא שיטנף את ראשי כהה התלתלים, שאהבתי כל כך, ברמו החמים. סחרחר מרוב שנאה כרכתי את אצבעותי סביב פרקי ידיו, וכופפתי בפראות את כפות ידיו האדומות מטה, עד שהתפצצו פרקיהן. הוא נאנק מכאב, אבל לא חסתי עליו. הסטיגמות שלו המשיכו לדמם, זורמות חמימות תחת אצבעותי הלופפות כבעויות.

"אני מוחל לך... לא הרם הוזה הנשפך מכאיב לי... אלא תעייתך היא המכאיבה לי... איך יוכל אבינו למחול לך..."

הזעם על מחילתו הסמיק את עיני; הדם הלם ברקותי. ואז הפלתי בפראות את דמותו ארצה... כופפתי את זרועותיו, עיקמתי את גבו לאחור עד שהתנודד ונפל עלוב אל תוך הדם המטפטף. כיסיתי אותו בזעם גופי החסון, שהיטלטל מעל גופו, השפיל אותו. כך החרבתי אותו, בידיים שהיכו; ברגליים שבעטו; בפה רוטט מלא שיניים שודדות, שלעסו בשר בתאוה מתחת לגלימה לבנה־דקיקה. הוא לא גילה התנגדות.

אחר כך ירדה עלי עצבות, עייפות, בגלל השותפות הפראית, הזועמת הזאת. גופי המאומץ מדי היה שרוע אין אונים על גופו. עיני פגעו במבט קפוא־עמוק בעיניו, כהות, טובות. ושנאתי אותו על אהבת האדם שלו.

11

כששבתי לתחומי הכרתי, ראיתי עיניים אפלות־עמוקות של השטן מביטות מטה אל תוך עיני.

הוא אימץ את גופי אל גופו, והרגשתי את דופק הדרם העז שלו. הבטתי מבויש בחדר.
"לא", אמר השטן, "הוא איננו, ואת הדרם המלוכלך שלו סילקו... תירגע."
"לעולם לא אצטרך לשוב ולראותו? איני רוצה לראות אותו שוב... אני כל כך שונא
אותו."

"לא, הלן, הוא יניח לך מעתה ואילך... לא מפני שהכית אותו כך ונשכת... מקצועו,
בעצם, הוא להיות מעונה בפומבי... אבל גם כך, בצנעה, הוא אוהב את זה... אלא שהוא
רואה שנשארת נאמן לי בכל זאת... זה כל כך משמח אותי."
"בהתחלה לא... בהתחלה לא הייתי נאמן... אתה יודע?"
"כן, חביבי, אני יודע... נשארתי בקשר אתכם... בהתחלה חששתי... הוא כל כך זול
וכל כך בינוני, ומשום כך יש לו השפעה רבה כל כך..."
"פעם אהבתי אותו..."

"אתה רואה, הלן, בני האדם חיים וחושבים בגרורים... יש להם ארצות מולדת... אתה
צריך להישאר מחוץ לכל זה... להיות ולחשוב לבר... לבוז לכל המולדות... לא להיות
כנוע בחיים, ולא אוהב אדם... ואז תראה איזה יופי תמצא... אתה יודע, בחורי, שאתה
עצמך צריך להיות הכל?"
הבטתי בעיניו, והקשבתי לשובל העונג שבקולו. הוא צחק. בעודי רועד, מתייפח,
ידעתי שבא אושרי.
השטן הרכין את פיו על פי... נשק לי, וקרא לי "אהובי".

מהולגנדית רן הכהן